https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.07.057
УДК 330.1:343
JEL: D310, E290, K140

М.В. ДИХА, д-р екон. наук, проф.,
професорка кафедри економіки, аналітики,
моделювання та інформаційних технологій в бізнесі
Хмельницький національний університет
вул. Інститутська, 11, 29016, Хмельницький, Україна
e-mail: dyha-mv@ukr.net
ORCID: http://orcid.org/0000-0003-4405-9429

ПРИЧИНИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ШАХРАЙСТВА І ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЙОГО УНЕМОЖЛИВЛЕННЯ

Висвітлено основні причини інвестиційного шахрайства: бажання інвестувати й отримувати надприбутки; відсутність привабливих і зрозумілих пропозицій для вкладання власних коштів або відсутність/недоступність інформації про об'єкти і проєкти для здійснення інвестування; відсутність знань щодо самостійного управління інвестиційними ресурсами. Досліджено алгоритм роботи інвестиційних шахраїв. Обґрунтовано основні наявні й потенційно можливі варіанти інвестування як пропозиції нівелювання інвестиційного шахрайства.

Ключові слова: *інвестиційні ресурси; інвестування; проєкти; шахрайство; інвестиційне шахрайство; бізнес; пасивний дохід.*

Вільні інвестиційні ресурси завжди були, є і будуть. Працюючи в різних сферах діяльності, навіть при невеликих доходах українці здатні заощаджувати, адже багатьом притаманні риси так званої поведінки «відкладеного щастя». Трудові мігранти також заощадили, накопичили, закумулювали достатні обсяги фінансових ресурсів і також мають запит на інвестиційні проєкти. Таким чином, у власників коштів дійсно постає питан-

Ц и т у в а н н я: Диха М.В. Причини інвестиційного шахрайства і пропозиції щодо його унеможливлення. *Економіка України*. 2023. № 7. С. 57—71. https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.07.057

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

ня інвестування. З наявних вони обирають пропозиції для вкладання інвестиційних ресурсів; у них є різні мотиви і різні бажання щодо отримання кінцевих результатів. На жаль, у пошуках варіантів для інвестування потенційні інвестори наражаються на шахраїв. Правоохоронні органи, засоби масової інформації надають інформацію щодо різновидів шахрайства, застерігають громадян бути обачними. Серед давно існуючих видів шахрайства — шахрайські схеми «вимивання» готівки з карток довірливих громадян під різними приводами. Останні через необачність і довірливість надають конфіденційну інформацію псевдопрацівникам банків (тобто шахраям) по телефону або самостійно переказують власні кошти на рахунки шахраїв під різними мотивами/приводами.

Проте останнім часом почастішали випадки інвестиційного шахрайства [1]. З огляду на це, актуальними є дослідження щодо обґрунтування причин потрапляння на «гачок» інвестиційних шахраїв, поінформування про наявні законні способи інвестування, можливості покращення якості інвестиційних пропозицій і збільшення їх кількості. Стан і тенденції інвестування, проблеми створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні висвітлено в працях багатьох науковців. Так, автори роблять акцент на тенденціях інвестування в Україні [1]; аналізують стан і зміни обсягів інвестування в глобальному контексті [2]; наводять результати дослідження становища й проблем залучення іноземних інвестицій у національну економіку, обґрунтовують пропозиції щодо покращення інвестиційно-підприємницького клімату [3; 4]. Для забезпечення розвитку національної економіки важливим є направлення інвестицій у інновації. У цьому контексті варто звернути увагу на доцільність розвитку венчурного фінансування, яке відіграє важливу роль у забезпеченні інноваційної траєкторії розвитку. З огляду на це, актуальним є висвітлення місця венчурних інститутів спільного інвестування в активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, напрямів сприяння розвитку венчурного підприємництва, а також обґрунтування значення бізнес-ангелів у фінансуванні інноваційного підприємництва [5; 6]. Реалізація програм державно-приватного партнерства в Україні, на жаль, надто слабо просувається, деякі започатковані проєкти були заморожені й навіть розірвані в судовому порядку [7, с. 211—215].

Констатуючи недостатній рівень інвестиційно-інноваційної активності в Україні, у тому числі низькі обсяги залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіку України (про що свідчать, зокрема, результати згаданих наукових досліджень), звертаємо увагу на значні проблеми інвесторів, які намагаються працювати в законній площині, численні спроби і наміри (які мали місце на практиці) щодо перешкоджання законній діяльності через лобіювання інтересів, створення нерівних умов,

[1] Мотивом підготовки і оприлюднення даної публікації стало спілкування в ефірі радіо «Суспільне. Хмельницький» та надання коментарів відносно поширення інвестиційного виду шахрайства.

бюрократичних бар'єрів інвестування в бізнес тощо. Низку прикладів щодо заволодіння майном інвесторів, реєстрації фіктивних організацій з метою протиправного заволодіння нерухомим майном, типові схеми взаємозв'язків рейдерства і корупції висвітлено у [8]. Отже, інвестори стикаються з бар'єрами в процесах легального вкладення інвестиційних ресурсів і ризиками подальшого їх заволодіння шахрайськими способами, а також потрапляють у спеціально розроблені шахрайські «пастки», які від самого початку з'являються як пропозиція на запит до інвестування і пропонуються як вид інвестування.

Важливо зазначити, що форми шахрайства постійно видозмінюються, адже, хоча й не превентивно, із запізненням, але запроваджуються заходи на державному рівні в частині прийняття законодавчо-регуляторних документів щодо унеможливлення шахрайських схем, включаються в роботу правоохоронні органи, а також з поширенням обізнаності про незаконні схеми зменшується кількість громадян, які потенційно можуть бути ошуканими в такі способи.

З огляду на поширення сьогодні такого виду інвестиційного шахрайства, як пропозиції примноження коштів довірливих громадян через механізми участі, зокрема, у біржових торгах, купівлі криптовалюти, доцільно дослідити причини його виникнення й розглянути шляхи протидії цьому явищу з економічної точки зору.

Отже, **мета статті** — обґрунтувати причини інвестиційного шахрайства, механізм його здійснення, основні наявні й потенційно можливі варіанти інвестування в контексті пропозицій нівелювання інвестиційного шахрайства.

Шахрайство є кримінально карним діянням; це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Відповідно до Кримінального кодексу України[2], за заволодіння чужим майном шляхом обману або за зловживання довірою передбачена відповідальність. Правоохоронні органи, ЗМІ надають інформацію щодо різновидів шахрайства, застерігають громадян бути обачними. Розрізняють такі види шахрайства: картинг, лялька-шахрайство, шахрайство з допомогою служб знайомств, гра в наперстки, шахрайство з надомною роботою. Шахрайством у торгівлі є обрахунок, обважування; у фінансах — фінансові піраміди; у мережі Інтернет — фітинг, вішинг, фармінг, клікфрод, нігерійські листи та ін. На жаль, перелік різновидів шахрайства поповнюється.

У контексті зарубіжного досвіду зазначимо, що законодавства більшості країн ЄС виокремлюють різновиди фінансового шахрайства, протидію яким прописано ретельніше, ніж у законодавстві України:

• шахрайство у сфері страхування як обман, учинений задля одержання суми страхового відшкодування;

[2] Кримінальний кодекс України. Документ 2341-III, чинний, поточна редакція від 15.04.2023 р., підстава — 3000-IX. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

• банківське шахрайство як обман, спрямований на незаконне одержання банківських кредитів, інших позик чи преференцій майнового характеру;

• обман банкрутства; створення ознак неплатоспроможності або неправомірні дії у разі ліквідації підприємства;

• податкове шахрайство, тобто обман держави, що полягає в незаконному зменшенні суми податків, уникненні від сплати податків;

• фондове шахрайство, тобто обманні дії на ринку цінних паперів і в біржовій торгівлі.

На увагу заслуговує світова практика протидії шахрайству в США як країні з найбільшим набутим досвідом. За злочини проти власності й у сфері господарської діяльності там встановлено кримінальну відповідальність як на рівні країни, так і в межах окремих штатів. Економічними злочинами правова доктрина США вважає, насамперед, злочини в митній і податковій сферах, відмивання грошей, випадки обману в підприємницькій діяльності. А. Савченко, відзначаючи досягнення вагомих успіхів щодо протидії злочинності в економічній сфері, вважає кримінально-правові стандарти щодо протидії відмиванню грошей і ухилянню від сплати податків у США одними з найкращих у світі [9].

Практика напрацьованих механізмів протидії різним видам шахрайства в Україні є недостатньою (як щодо їх появи, так і щодо відновлення справедливості вже за результатами спричинених наслідків); також недостатньою є культура запобігання різним його проявам, що обумовлює те, що громадяни, які потерпають від шахрайства, здебільшого навіть не звертаються до правоохоронних органів. Інвестиційний вид шахрайства в практичній площині характеризується окресленими проблеми, а причинами недостатності висвітлення в науковій літературі є також динамічність появи нових різновидів шахрайства і перетин предмета дослідження в галузях «економіки» і «права».

З огляду на переважання терміна «фінансове шахрайство» (з практики фінансових пірамід, сфери страхування, кредитно-банківських операцій, фінансових махінацій), вважаємо за доцільне визначити поняття «інвестиційне шахрайство». Отже, **інвестиційне шахрайство** — це виманювання (у тому числі нав'язливим і агресивним способом) і привласнення коштів інвесторів (псевдоінвесторів) через обман і/або зловживання їхньою довірою шляхом використання системи цілеспрямованих заходів, реалізації розроблених механізмів і технологій.

Серед превентивних заходів запобігання інвестиційному шахрайству доцільно виокремити те, що Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) на своєму сайті публікує списки сумнівних інвестиційних проєктів [3]. Зокрема, згідно з оновленою інформацією від

[3] Захист інвесторів. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.* URL: https://www.nssmc.gov.ua/activity/insha-diialnist/zakhyst-investoriv/#tab-2

10 квітня 2023 р., НКЦПФР додала до списку ненадійних інвестиційних проєктів ще 14 кейсів [4]. Також оприлюднено ознаки сумнівності інвестиційних проєктів, які є потенційно шахрайськими проєктами [5]:

- великий відсоток гарантованої дохідності;
- відсутність відповідних дозволів і ліцензій;
- агресивний маркетинг;
- відсутність фізичного офісу;
- відсутність реєстрації у країні залучення інвестицій;
- відсутність акредитації інвестора;
- підозрілі або неперевірені біографії менеджерів;
- відсутність підписаних документів;
- настійлива пропозиція залучати друзів;
- приховування права власності.

Проте практика засвідчує, що ознайомлення з такими застереженнями відстає в часі від потреби його здійснення.

Вважаємо, що інвестиційне шахрайство потребує детальнішого розгляду в економічній площині, оскільки даний вид шахрайства, по суті, є відповіддю на запит потенційних інвесторів до здійснення процесів інвестування. Так, основними причинами ошукання або обману громадян є:

- бажання інвестувати й отримувати прибутки. Відразу варто прокоментувати дану причину в контексті бажання отримувати надприбутки. Значна частка громадян, які потрапляють на «гачок» інвестиційного шахрайства, на нашу думку, є особами, які нереалістично оцінюють процеси інвестування, не володіють знаннями щодо імовірної віддачі (окупності) вкладених коштів, імовірної рентабельності. Саме цими незнаннями певних категорій осіб вдало маніпулюють шахраї (у тому числі використовуючи психологічні особливості поведінки людей у таких ситуаціях);
- відсутність привабливих і зрозумілих пропозицій для вкладання власних коштів (наявні пропозиції інвестування з різних причин не є привабливими для потенційних інвесторів); відсутність інформації про об'єкти чи проєкти для здійснення інвестування;
- відсутність знань щодо самостійного управління інвестиційними ресурсами, через що власники коштів передають їх інвестиційним шахраям для псевдоуправління інвестиціями.

Складається враження, що шахраї ретельно дослідили ринок запитів потенційних інвесторів і запропонували їм такі пропозиції, які не надаються в легальній площині. Про хоч якісь елементи совісті й порядності в

---

[4] Захист інвесторів: Оновлено список сумнівних інвестиційних проектів. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.* 2023. 10 квіт. URL: https://www.nssmc.gov.ua/zakhyst-investoriv-onovleno-spysok-sumnivnykh-investytsiinykh-proiektiv/

[5] Попередження інвесторам: 10 ознак сумнівності інвестиційного проекту. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.* URL: https://www.nssmc.gov.ua/activity/insha-diialnist/zakhyst-investoriv/#tab-3

шахраїв не варто вести мову, навпаки, вони налагоджують емоційний контакт довірливих стосунків з жертвами шахрайських схем. До того ж, обмануті й довірливі громадяни — псевдоінвестори — отримують чітку супровідну інформацію від псевдофахівців з інвестиційного супроводу; чіткий механізм вигаданого інвестування, наприклад, у криптовалюту; обґрунтування-розповідь про укладання псевдоугод; візуалізацію руху вкладених коштів, кількості укладених угод у спеціально розробленому програмному забезпеченні. Для більш переконливого подальшого обкрадання довірливих громадян — псевдоінвесторів — згодом до розмов долучаються псевдофахівці, які «страхують» вклади псевдоінвестора; також з'являється потреба в брокерському обслуговуванні псевдоклієнтських угод, а за потреби до обґрунтування важливості й цінності подальших інвестиційних вливань долучається псевдоначальник відділу і т. п. На жаль, через певні психоемоційні аспекти обманутим вкладникам важко припинити подальше фінансування абсурдних пропозицій, частка з них усе ще сподівається на повернення вкладених коштів; інші, навіть збагнувши, що втратили свої заощадження і/або зайшли в глибокі кредити, не звертаються до правоохоронних органів, оскільки розуміють складність і майже марність (за коментарями тих самих правоохоронців) повернути самостійно відправлені інвестиційним шахраям власні кошти.

Серед наявних легальних пропозицій вкладення коштів чи інвестування, які широко реалізуються (здійснюються) і які доцільно використовувати в майбутньому для збереження й примноження власних фінансових ресурсів, є:

- інвестування з можливістю отримання пасивних доходів;
- інвестування в започаткування або розвиток бізнесу.

Значна частка громадян використовують банківську систему як можливість збереження накопичених чи вільних коштів і пасивного їх примноження (залежно від відсоткових ставок за депозитами, які варіюються залежно від багатьох чинників). На сьогодні відсоткові ставки насамперед за валютними депозитами є низькими, що зменшує зацікавленість вкладників у розміщенні таких депозитів (зокрема, у більшості банків, які є учасниками фонду гарантування вкладів і обслуговують значну кількість клієнтів, ставка по депозиту в доларах протягом останнього року була меншою 1 % (залежно від терміну і виду вкладу — переважно 0,01 % річних)). Проте в цілому обсяги залучених у банківську систему депозитів можна розцінювати як високі. Сьогодні розміщення заощаджень у національній грошовій одиниці на депозитах у банках також реалізується достатньо масштабно попри те, що значна частка потенційних вкладників розцінює такі депозити як ризикові вклади через високі інфляційні очікування з огляду на значні ризики для макроекономічної стабільності в країні. В Україні у 2022 р. для створення умов залучення коштів у фінансову систему певними банками були запроваджені можливості оформлення валютних депозитів терміном від трьох місяців шляхом конвертації грив-

ні за курсом, дещо нижчим від ринкового. У обіг було введено військові облігації, які виступають інвестиційним інструментом підтримки державного бюджету; вони є доступними для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів. Кошти від облігацій залучаються в державний бюджет України, використовуються на безперебійне забезпечення фінансових потреб держави (соціальних, оборонних) в умовах воєнного стану. Попри повномасштабне вторгнення РФ банківська система України вистояла; більше того, вона зіткнулася з неочікуваною проблемою: великою за українськими мірками надлишковою ліквідністю (що обумовлено в тому числі виплатами військовим, які зараховуються на банківські картки). Нині деякі банки започаткували практику відкриття ультракоротких депозитів (зокрема, Сенс банк — на 7, 14 і 29 днів), що дає їм право називати такі вкладення депозитами і не мати потреби здійснювати під них резерви. У свою чергу, клієнти за потреби мають доступ до своїх коштів у короткому інтервалі часу, можуть їх швидко забрати з банку і при цьому трохи заробити. Національний банк України в середині березня 2023 р. ухвалив рішення про відсутність потреби банкам тримати резерв під депозити, строк яких перевищує три місяці (раніше мала бути передбачена фінансова «подушка безпеки», яку банки були зобов'язані тримати в розмірі 10 % від грошей на рахунках у надійнішому місці) [6]. У цілому зазначимо, що НБУ спільно з Кабінетом Міністрів України досить вдало здійснює регуляторну політику, запроваджуючи в умовах воєнного стану відповідні інструменти регулювання.

До лютого 2022 р. досить привабливим і поширеним був вид інвестування в будівництво, особливо у великих містах України. З початком повномасштабного вторгнення РФ обсяги такого приватного інвестування різко скоротилися. Будівництво об'єктів, які знаходяться на відносно безпечних територіях (у містах на заході України), також ведеться в сповільненому режимі, але можна очікувати суттєвого відновлення інвестування в повоєнне будівництво і відчутне пожвавлення ринку нерухомості.

Щодо вкладення коштів у бізнес (започаткування своєї справи, розвиток наявного бізнесу), то інвестування відповідних проєктів, розбудова певних видів бізнесу здійснюються залежно від мотивів інвестора, а також від регіональних особливостей, можливостей і умов ведення відповідного бізнесу. Кількість суб'єктів малого і середнього бізнесу, які функціонують на території України, наведена в табл.

Відзначимо високу частку фізичних осіб-підприємців серед суб'єктів господарської діяльності (за даними табл. 1). Варто підкреслити, що розвиток бізнесу є важливим не лише для інвестора в контексті можливостей ефективної діяльності, отримання прибутків, а також у плані створення

[6] Пресбрифінг щодо рішень Правління Національного банку з монетарної політики. *Національний банк України.* 2023. 16 бер. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/presbrifing-schodo-rishen-pravlinnya-natsionalnogo-banku-z-monetarnoyi-politiki-16092 (дата звернення: 26.04.2023).

Кількість суб'єктів господарювання, які діяли в Україні у 2014—2020 рр. *

Роки	Кількість діючих суб'єктів господарювання, од.	у тому числі		Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання, тис. осіб	у тому числі	
		фізичні особи-підприємці, од.	% до загальної кількості		фізичні особи-підприємці, тис. осіб	% до загальної кількості
2010	2 184 105	1 805 118	82,6	11 000,5	2 814,5	25,6
2011	1 701 797	1 325 925	77,9	10 393,5	2 371,4	22,8
2012	1 600 304	1 235 192	77,2	10 198,8	2 277,9	22,3
2013	1 722 251	1 328 743	77,2	9 965,1	2 322,6	23,3
2014	1 932 325	1 591 160	82,3	9 008,3	2 498,2	27,7
2015	1 974 439	1 630 878	82,6	8 331,9	2290,3	27,5
2016	1 865 631	1 559 161	83,6	8 244,0	2 307,2	28,0
2017	1 805 144	1 466 803	81,3	8 271,3	2 328,1	28,1
2018	1 839 672	1 483 716	80,7	8 661,4	2 573,0	29,7
2019	1 941 701	1 561 028	80,4	9 145,5	2 610,3	28,5
2020	1 973 652	1 599 755	81,1	9 057,1	2 565,8	28,3
2021**	1 956 320	1 585 414	81,0	9 056,1	2 544,5	28,1

П р и м і т к и: * — без урахування результатів діяльності бюджетних установ за 2014—2021 рр. на тимчасово окупованих територіях АРК, Севастополя і частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях; ** — інформацію за 2021 р. сформовано з урахуванням даних ініціативно поданих звітів підприємств.

Джерело: складено авторкою за: Статистична інформація. *Державна служба статистики України.* URL: https://www.ukrstat.gov.ua

робочих місць, виробництва товарів чи надання суспільно значимих послуг, сплати податків до бюджетів різних рівнів тощо. Регіони України характеризуються різними потенційними умовами розвитку певних видів бізнесу. Зокрема, Хмельницька область виокремлюється розвитком аграрного виробництва, проте зазначимо, що останнє потребує проведення діяльності на інноваційній основі (що є темою для детальнішого висвітлення). Інноваційні технології у веденні сільського господарства суттєво підвищують результати діяльності. Країни із значно нижчим потенціалом і гіршими умовами ведення сільського господарства саме завдяки інноваціям досягають високої продуктивності праці, високої віддачі в агропромисловому комплексі (АПК). Для України характерний низькотехнологічний експорт, у тому числі сільськогосподарської сировини [10]. З огляду на це, необхідно створити виробництва з переробки сільськогосподарської сировини, що обумовить створення доданої вартості в АПК. У цьому контексті важливими є активізація інвестиційно-інноваційної діяльності, розробка і реалізація інвестиційно-інноваційної стратегії, що приведе до підвищення продуктивності праці [11].

Хмельницький як обласний центр характеризується розвитком суб'єктів господарювання торговельного, готельно-ресторанного бізнесу, сфери послуг. Функціонує багато підприємств легкої промисловості (швейний кластер), проте значна частина суб'єктів швейного бізнесу працює в тіні, що також є предметом окремого дослідження. Проте варто зазначити, що для створення і розвитку власного бізнесу необхідно мати не лише інвестиційні ресурси (до того ж, за наявності певних складових елементів успіху бізнесу навіть доцільно оформити кредит, який можна буде погасити з результатів діяльності). В Україні в різні часи приймалися програми розвитку малого і середнього бізнесу, більше того, були й грантові пропозиції. І сьогодні також є пропозиції «грант на бізнес», проте ключовими в цих пропозиціях є якраз необхідність організації та здійснення певних видів діяльності, потреба управління ними. Насамперед потрібні бізнес-ідея, вміння розробити бізнес-план, здійснити цілий комплекс організаційних заходів щодо реалізації бізнес-проєкту, проявляти рішучість брати на себе ризики і приймати рішення щодо управління ними; важливими є питання адміністрування бізнесу, розуміння нормативно-правового регулювання певних видів діяльності й процедури взаємодії з органами влади, особливості сплати податків, адже через острах і недосконале розуміння можливостей легального ведення бізнесу багато потенційних інвесторів не започатковують власної справи. Це цілий комплекс питань, реалізувати який не всім по силах. Водночас зазначимо, що підвищення інвестиційної привабливості, створення сприятливого інвестиційного клімату, умов для ведення бізнесу в Україні спричинять зростання інвестицій у бізнес на противагу інвестуванню в шахрайські проєкти.

Бажаючим інвестувати доцільно звернути увагу на інвестиційні паспорти територій («Інвестиційний паспорт територіальної громади»,

«Інвестиційний паспорт міста», «Інвестиційний паспорт району») [7]. Можливо, що певний об'єкт з переліку запропонованих зацікавить потенційного інвестора. Інвестиційний портфель пропозицій також визначає прийнятий у 2019 р. «Інвестиційний атлас надрокористувача» (Open Door Policy) [8], у якому системно описано ресурсний потенціал надр і ділянок; профайли об'єктів містять їх загальні описи, координати, оціночні ресурси, попередню вартість, мінімальні вимоги до програми робіт, звіти про ділянки. Потенційні інвестори можуть ініціювати і пропонувати виставлення ділянок або об'єктів на аукціон.

У світовій практиці серед технологій залучення інвестицій є досвід здійснення супутніх інвестицій (зокрема, інвестор здійснює реконструкцію вокзалу, а влада надає йому пріоритетне право розміщувати там торговельні точки чи кафе; оскільки вокзал є місцем постійного скупчення людей, то привабливість здійснення торгівлі там очевидна). Є практика реалізації певних проєктів місцевого рівня через випуск комунальних облігацій та їх купівлю місцевими інвесторами.

З огляду на затребуваність пасивної участі в інвестиційних проєктах доцільно організовувати їх на рівні держави чи органів місцевої влади під гарантії держави чи органів місцевої влади, що дозволить ефективно управляти ними (під патронатом органів влади). Це можуть бути проєкти з колективного інвестування з чітко визначеними умовами (зрозумілими, прозорими і захищеними інвестиціями під гарантії) і осяжною перспективою. До таких інвестиційних проєктів (наприклад, будівництво виробничого підприємства) буде позитивне ставлення і надаватиметься підтримка, адже вони сприйматимуться не лише як об'єкти для інвестування (під прописані гарантії захисту вкладених коштів), а й як соціально значущі проєкти, здатні забезпечити створення робочих місць на територіях їх реалізації й започаткування, а в подальшому — кумулятивний результат соціально-економічного характеру.

Варто зазначити, що запровадження певних механізмів і технологій залучення інвестиційних ресурсів може вимагати коригування чинного законодавства, що цілком необхідно реалізовувати через призму запитів сьогодення. На державному рівні також слід максимально швидко реагувати на появу незаконних, злочинних шахрайських схем, унеможливлювати в правовій, інформаційно-технічній площині будь-які прояви незаконної діяльності (у тому числі в псевдоінвестиційній сфері). А всім громадянам, щоб не потрапляти на «гачок» шахраїв, доцільно підвищувати свою фінансово-економічну грамотність і психоемоційну стійкість.

---

[7] Наприклад, Інвестиційний паспорт міста Києва. *Інвестиційний потенціал Києва.* URL: https://investinkyiv.gov.ua/ua/investicijnij-potencial-kiyeva; Хмельниччина інвестиційна. *Хмельницька обласна військова адміністрація.* URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=20530

[8] Інвестиційний атлас надрокористувача. *Державна служба геології та надр України.* URL: https://www.geo.gov.ua/investytsiynyy-atlas-nadrokorystuvacha/

ВИСНОВКИ

Інвестиційне шахрайство, яке набуло значного поширення, на нашу думку, слід розцінювати як пропозицію шахраїв на запит потенційних інвесторів до здійснення процесів інвестування, тому дану проблему досліджено в економічній площині нереалізованих законних інвестиційних можливостей. Основними причинами потрапляння громадян на «гачок» інвестиційних шахраїв є: бажання інвестувати і отримувати прибутки (зазвичай, маючи завищені вимоги до потенційних прибутків, нереалістично оцінюючи окупність вкладених коштів, імовірну рентабельність будь-яких інвестиційних проєктів); відсутність привабливих і зрозумілих пропозицій для вкладання власних коштів або відсутність чи недоступність інформації про об'єкти і проєкти для здійснення інвестування; відсутність знань із самостійного управління інвестиційними ресурсами. Шахраї розробляють схеми, які відповідають запитам потенційних інвесторів (вписується в описані вище причини «псевдоінвестування»). Реалізація дослідженої схеми інвестиційного шахрайства полягає в наданні псевдоінвесторам «повного пакета» обслуговування, ретельному супроводі процесів псевдоінвестування, а саме: детальному обґрунтуванні-розповіді псевдофахівцем з інвестування доцільності / вигідності укладання псевдоугод; відображенні в «особистому кабінеті» вкладених коштів на уявному рахунку, кількості укладених угод тощо за допомогою спеціально розробленої програми; поетапному долученні до процесів псевдоінвестування псевдофахівців, які здійснюють «страхування» вкладів і «брокерське обслуговування» псевдоугод; «консультуванні» іншими псевдофахівцями на етапах виявлення бажання «виведення» з власних рахунків зароблених або хоча б частини своїх раніше вкладених коштів; «обґрунтуванні» важливості подальших інвестиційних вливань псевдоначальником відділу і т. п.

Проаналізовано наявні законні пропозиції вкладення коштів, які доцільно використовувати в майбутньому для збереження і примноження власних фінансових ресурсів.

Поширеною практикою в Україні є розміщення коштів на депозит як можливість збереження і пасивного їх примноження. Попри зменшення привабливості розміщення валютних депозитів (у доларах, євро) через низькі відсоткові ставки за депозитами, в умовах воєнного часу відбувалося залучення коштів у фінансову систему через запроваджені можливості оформлення валютних депозитів терміном від трьох місяців шляхом конвертації гривні за курсом, дещо нижчим від ринкового. Вкладення коштів у облігації, зокрема військові, які стали випускати після початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, варто розцінювати не лише як інструмент залучення коштів до державного бюджету, а й як можливість отримання значно вищої дохідності порівняно з дохідністю депозитів, а також доходу у вигляді різниці між вартістю придбання і номінальною вартістю цінних паперів, що може виникнути

при погашенні облігацій. До того ж, купівля військових облігацій не потребує сплати податку на доходи фізичної особи і військового збору, що збільшує привабливість такого інвестування.

Інвестиції у бізнес (започаткування, розвиток) варто розглядати як пріоритетний вид інвестування і для інвестора (у контексті отримання прибутків, можливостей займатись улюбленою справою), і для держави (у контексті створення робочих місць, виробництва товарів чи надання суспільно значимих послуг, сплати податків до бюджетів різних рівнів).

Нівелюванню причин для поширення інвестиційного шахрайства, його унеможливленню сприятимуть:

• покращення інвестиційно-підприємницького середовища в Україні, чіткі й прозорі правила ведення бізнесу, чесне судочинство тощо, які є затребуваними в українському суспільстві й будуть надважливими в повоєнній відбудові України;

• поінформованість про проєкти інвестування в легальній площині; ознайомлення з об'єктами для інвестування, які описані в документах: «Інвестиційний паспорт території/громади», «Інвестиційний атлас надрокористувача»; власні дослідження ринку, розробка бізнес-планів у тому числі для участі в грантах;

• пропозиції органів влади проєктів співфінансування, проєктів участі, можливості здійснення супутніх інвестицій тощо.

З огляду на затребуваність пасивної участі в інвестиційних проєктах вважаємо за доцільне на державному рівні (держави, області, громади) під патронатом органів влади відповідних рівнів започатковувати проєкти (у тому числі колективного інвестування) з чітко визначеними умовами.

Інформаційно-просвітницька робота щодо законних інвестиційних проєктів, роз'яснення умов інвестування, обґрунтування перспектив кумулятивного ефекту в різних площинах (соціокультурній, демографічній, економічній тощо) від фінансування проєктів обумовить позитивні результати як для інвесторів, так і для розвитку територій, країни (залежно від масштабів проєктів) і нівелює або суттєво зменшить шанси інвестиційних шахраїв заволодіти коштами довірливих громадян. Останнім, у свою чергу, необхідно підвищувати свою психоемоційну стійкість і фінансово-економічну грамотність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гук О.В., Мохонько Г.А., Шендерівська Л.П. Тенденції інвестування в Україні. *Економіка та суспільство.* 2021. № 29. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-35
2. Imad A. Moosa, Ebrahim Merza. The effect of COVID-19 on foreign direct investment inflows: stylised facts and some explanations. *Future Business Journal 8.* 2022. No. 20. https://doi.org/10.1186/s43093-022-00129-5

3. Городніченко Ю.В. Шляхи залучення прямих іноземних інвестицій в Україну. *Економічний вісник університету.* 2021. Вип. 50. С. 168—173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2021_50_21
4. Диха М.В., Диха В.В., Зима В.М. Прямі іноземні інвестиції в економіці України: стан, тенденції та перспективи залучення. *Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості.* 2022. № 2 (26). С. 53—64. URL: https://eung.nung.edu.ua/index.php/ecom/article/view/523
5. Диха М.В., Полозова В.М., Орлов В.В. Венчурна індустрія в Україні: стан, проблеми та шляхи їх вирішення. *Економіка, управління та адміністрування.* 2022. № 2 (100). С. 54—61. URL: http://ema.ztu.edu.ua/article/view/261812
6. Pedchenko N., Strilec V., Kolisnyk G.M., Dykha M.V., Frolov S. Business angels as an alternative to financial support at the early stages of small businesses' life cycle. *Investment Management and Financial Innovations.* 2018. Vol. 15. Iss. 1. P. 166—179. http://dx.doi.org/10.21511/imfi.15(1).2018.15
7. Диха М.В. Соціально-економічний розвиток України: напрями та засоби реалізації. Моногр. К., Центр учбової літератури, 2016. 388 с.
8. Шевчук В.Я., Бахуринський В.С. Як подолати рейдерство і корупцію в Україні. Київ, Геопринт, 2019. 82 с.
9. Савченко А.В. Злочини у сфері господарської діяльності за кримінальним законодавством України та США: порівняльний аналіз. *Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. Додаток до журн. «Міліція України».* 2005. № 40. С. 16—20.
10. Диха М.В., Лямець І.А. Зовнішньоторговельна діяльність України: стан, проблеми, перспективи. *Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості.* 2021. № 1 (23). С. 108—117. URL: https://eung.nung.edu.ua/index.php/ecom/article/view/324/303
11. Dykha M.V., Tanasiienko N.P., Kolisnyk G.M. Ensuring of labor productivity growth in the context of investment and innovation activity intensification. *Problems and Perspectives in Management.* 2017. Vol. 15. Iss. 4. P. 197—208. http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15(4-1).2017.04

Надійшла 28.04.2023
Прорецензована 17.05.2023
Доопрацьована 25.05.2023
Підписана до друку 01.06.2023

REFERENCES

1. Guk O., Mokhonko H., Shenderivska L. Investment trends in Ukraine. *Economy and Society,* 2021, No. 29. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-35 [in Ukrainian].
2. Imad A. Moosa, Ebrahim Merza. The effect of COVID-19 on foreign direct investment inflows: stylised facts and some explanations. *Future Business Journal,* 2022, Vol. 8, No. 20. https://doi.org/10.1186/s43093-022-00129-5
3. Horodnichenko Yu. Ways to attract foreign direct investment in Ukraine. *University Economic Bulletin,* 2021, Vol. 50, pp. 168-173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2021_50_21 [in Ukrainian].
4. Dykha M.V., Dykha V., Zyma V. Foreign direct investments in the economy of Ukraine: status, trends and prospects attraction. *Scientific Herald of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Economy and management of oil and gas industry*, 2022, No. 2 (26), pp. 53-64. URL: https://eung.nung.edu.ua/index.php/ecom/article/view/523 [in Ukrainian].

5. Dykha M.V., Polozova V.M., Orlov V.V. Venture industry in Ukraine: state, problems and ways to solve them. *Economics, Management and Administration,* 2022, No. 2 (100), pp. 54-61. URL: http://ema.ztu.edu.ua/article/view/261812 [in Ukrainian].
6. Pedchenko N., Strilec V., Kolisnyk G.M., Dykha M.V., Frolov S. Business angels as an alternative to financial support at the early stages of small businesses' life cycle. *Investment Management and Financial Innovations,* 2018, Vol. 15, Iss. 1, pp. 166-179. http://dx.doi.org/10.21511/imfi.15(1).2018.15
7. Dykha M.V. Socio-economic development of Ukraine: directions and means of realization. Kyiv, 2016 [in Ukrainian].
8. Shevchuk V.Ya., Bakhurynskyi V.S. How to combat corporate raiding and corruption in Ukraine. Kyiv, 2019 [in Ukrainian].
9. Savchenko A.V. Crimes in the sphere of economic activity according to the criminal legislation of Ukraine and the USA: a comparative analysis. *Topical problems of legal science in the scientists' studies. Supplement to the journal "Police of Ukraine",* 2005, No. 40, pp. 16-20 [in Ukrainian].
10. Dykha M.V., Liamets I. Foreign trade activity of Ukraine: state, problems, prospects. *Scientific Herald of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Economy and management of oil and gas industry,* 2021, No. 1 (23), pp. 108-117. URL: https://eung.nung.edu.ua/index.php/ecom/article/view/324/303 [in Ukrainian].
11. Dykha M.V., Tanasiienko N.P., Kolisnyk G.M. Ensuring of labor productivity growth in the context of investment and innovation activity intensification. *Problems and Perspectives in Management,* 2017, Vol. 15, Iss. 4, pp. 197-208. http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15(4-1).2017.04

Received on April 28, 2023
Reviewed on May 17, 2023
Revised on May 25, 2023
Signed for printing on June 1, 2023

Mariia Dykha, Dr. Sci. (Econ.), Prof.,
Professor of the Department of Economics, Analytics,
Modeling and Information Technologies in Business
Khmelnytskyi National University
11, Instytutska St., Khmelnytskyi, 29016, Ukraine

CAUSES OF INVESTMENT FRAUD
AND SUGGESTIONS TO PREVENT IT

The main causes of investment fraud are highlighted. Among them the following are named: the desire to invest and receive profits (usually, with inflated requirements for potential profits, unrealistic estimation of return on invested funds and probable profitability of any investment projects); lack of attractive and clear proposals for investing one's funds or lack or unavailability of information about objects and projects for investment; lack of knowledge about independent management of investment resources. The work algorithm of investment fraudsters is studied. It consists in step-by-step provision of information on pseudo-investments and, accordingly, step-by-step "draining" gullible investors of their funds according to thought-out beforehand fraud instructions.

The available legal proposals for investing funds, which are implemented today and which are expedient to use in the future to preserve and increase one's financial resources, are analyzed. Among them: placement of funds on deposits in banks, purchase of bonds (including war bonds); starting, running, developing a business. It is noted that potential investors should pay attention to the Investment Passports of Territories and Communities, Subsurface User's Investment Atlas, which contain descriptions of objects for investment. It is substantiated that for potential investors who, for various reasons, cannot independently manage business and investment projects, it is expedient, at the state and local authorities levels, to organize projects, which will both deliver positive outcomes for investors and bring about synergistic positive effects. It is noted that at the state level, it is necessary to react as quickly as possible to the emergence of illegal, criminal fraud schemes, and all citizens, so as not to fall into the fraudsters' "snare", should improve their financial and economic literacy and psycho-emotional stability.

Keywords: *investment resources; investment; projects; fraud; investment fraud; business; passive income.*